

EMLÉKEZÉSEIM (VI.)

TÓTH BUBORA ISTVÁN

Apám a háború előtti munkaadónál vállalt munkát több társával, akik átvészelték a háborút. Ilyen körülmények közt kezdtem én is dolgozni mint mezőgazdasági bérmunkás. Mint még marokszedő koromban, most is azok a haladó szellemű emberek voltak a csoportunkban. Ezek állandóan fölszínen tartották a kiszákmányolás-ellenes propagandát, de csak bérkövetelés formájában. Szocialista vagy kommunista rendszerről nem beszéltek. Társadalmi-politikai ismereteik nem terjedtek odáig.

Ezek az emberek kifogástalan, pontos, jó munkások voltak. A mezőgazdaság minden ágában, az akkori fejlődési színvonal kívánalmai szerint, minőségi munkát végeztek. Gyakran borsot törtek a hajcsár orra alá, de munkájuk példa volt a többiek előtt, és az lenyelte a sérelmeket. A lázadók csak a jó munkájuk által juthattak munkához. Nem dolgozhattak rosszul, fölületesen, mert bevető falat nélkül maradtak volna.

1919-ben arattam először. Abban az időben a vető- és cséplőgépen kívül más gépek nem voltak. Kézi erővel végeztek a földiken minden munkát. Napszámba jártunk kapálni, füvet, búkkönyös zabot, muhart, lucernát, mislinget, sarjút kaszálni, és búzát, árpát, zabot aratni. A kapán kívül a kasza volt a legfőbb munkaeszközünk. Meg kellett tanulni a kaszát kalapálni, ez nagyon fontos volt. Nem minden növénynek kellett egyformán kalapálni, ezt is meg kellett ismerni. (A kasza helyes vagy helytelen kezelésén múltott, hogy mekkora erőkifejtéssel dolgozhatott az ember.) Aki ezekre a fortélyokra nem jött rá, vagy csak a fizikai erejében bízott, azt sokszor lefektette a kasza. A mi bandánkban az idősebb emberek állandóan oktattak, magyaráztak a fiatal kaszásoknak. Nem mindenhol voltak ilyenek az emberek. De volt sok olyan

idősebb is, aki soha nem ismerte meg igazán a kaszálás helyes technikáját. Az ilyenek nem is taníthattak senkit. Én már, amint már szóltam róla, még marokszedő koromban, egyik társammal zabarátskor kaszáltam. De annak már négy éve. Akkor még nem vettem komolyan, és nem sokat értettem hozzá. Ebben az évben sokat dolgoztam kaszával. A sorból kiállni nem lehetett. Mindenfajta növény vágása másmilyen izomlázat is okozott. Minden este gyalog haza, reggel ki, 7 km távolságra. Amikor apám fél háromkor fölkeltem, sokszor alig másztam, úgy fájt valahol. A munka kezdeténél, 8—10 csapásnál olyan grimaszokat vágtam, ami beillett volna cirkuszi mutatványnak. Ilyen romantikus kínokat kellett kiállniuk a kezdő kaszásoknak. A fájdalom egy-két nap múlva megszűnt ugyan, de másik növénynél a másféle hozzáállás máshol idézte elő az izomlázat. Az első egy-két évig kisebb-nagyobb mértékben előfordult ez. De megszoktam. Hozzáedződtem. Ez a kenyérgeregettel járt, és ami még nagyon fontos volt, tetszetek a társak, akikkel dolgoztam. Egyszerű, közvetlen, természetes észjárású, értelmes emberek voltak. Ez nekem olyan akaratot és kedvet adott, hogy föl se vettem a munka gyötrelmeit. Minden munkába beleigazodtam.

Van egyfajta kemény szálú fű. Ha egy kicsit partosabb helyen a június eleji, meleg nap rásüt, akkor ahhoz érteni és akarni kell, hogy a kasza fölébe ne szaladjon. Szubaszörnek nevezték ezt a fűvet. Tövestül vágtam ki. De jó kaszád van, öcsém, ha ilyen jól fog, mondogatták. Pedig főleg az ő érdemük volt, hogy úgy fogott. Emberségesen, megértő türelemmel bántak velem, a kezdővel, ez adott akaratot és kedvet, ezért fogott jól a kaszám, és így sikerült a munka technikáját is elég hamar eltanulnom tőlük.

Nem vagyok biztos benne, kitől kaptam egy könyvet, amikor ezeket a munkákat végeztük. *Kánaán* volt a címe. Csizmadia Sándor írta. Egy földmunkás volt a főszereplője. Az agrárproletárok életéről, a munkaadókkal vívott bérharcról és a tőkés osztály silány erkölcsi értékéről szólt a könyv. A könyvet vittem magammal a munkába is. Délben egy óra pihenő volt. Az ebéd kenyér, szalonna és vöröshagyma volt. Amíg ettem, akkor is, és amíg még nem indultunk, addig olvastam. Este mindig 9 óra után értünk haza, és mire a mosakodás, vacsora megvolt, 10 óra vagy több is lett, olvasni már nem volt kedvem. Fél perc alatt elaludtam. Akármilyen égháború volt néha éjjel, én abból soha semmit nem hallottam.

Nagyon népies, könnyen érthető volt a könyv. A tartalma engem úgy megragadott, hogy életem további magatartására döntő hatással lett.

Úgy érzem, hiányozna ebből az írásomból valami, ha nem írnám le, miképpen oldódott föl bennem az a gátlás, ami a nőkhöz való közeledésben visszatartott. Hogyan lettem szerelmes egy marokszedő lányba.

1919-et írtunk. Hűvös, esős nyár volt. Emiatt sokáig elhúzódott az aratás. Ekkor arattam először emberszámban. Húszéves voltam. Tizenkét pár kasza dolgozott a bandánkban. Egy kaszás és egy marokszedő számított egy pár kaszának. Munka közben a két kaszás által levágott gabonát a két marokszedő egy harmadik marokszedő által elterített, illetve a tarlón elnyújtott, búzaszálakból sodort kötélbe rakta. Ezt a teregető marokszedő kaszása bekötötte, és lett belőle a kéve.

A kévekötés úgy történt: Az ember az egyik kezével fölemelte az előtte, a két marok buga alól kilátszó kötél végét. Azután az egyik térdével rátérdelt a markok tetejére, a másik lábát hátranyújtotta, hogy orra ne bukjon, és jól előrehajolva fölemelte az elől lévő végét a kötélnek. Ekkor jó erősen meghúzta fölfelé a kötél mindkét végét, hogy megszoruljanak a markok benne, mert a nem szorosra kötött kévéből sok volt a kaparéki; ekkor talpra állt az ember, és lehajolva a kötél egyik végét körülcsavarta a másik végén, és ami még maradt a kötélből, azt aládugta, és kész volt a kéve. A kötöző ember szólt a marokszedőknek, hogy kisebb vagy nagyobb markokat szedjenek, nehogy túl kicsi vagy túl nagy legyen a kéve. Nyolc kasza után négy kötő volt. Félnaponként váltották egymást. A kévekötés balettiskolai gyakorlatnak is beillett volna.

Egy nap délelőttjén én is kötöttem. Volt a bandában 3 lány, 2 menyecske, 2 asszony és 5 fiúgyermek marokszedő. Az én marokszedőm gyerek volt. Az, aki a második markot hozta a kévénékvalóhoz, lány volt. Az apja után szedte. Ez után kellett nekem bekötni. Mint egy szüzességet fogadott szerzetes, soha egyikkel sem komáztam. A reggelizés után nemsokára, amint megkezdődött a kaszálás, ez a lány, amint rátette az első marokra az övét, gyorsan lehajolt, és földadta nekem a kötél elől levő végét. Nem kellett nekem balettudományt végezni, hogy a kötél első végéhez juszak. Ez volt ebben a munkában a legrosszabb. Így jóval előbb bekötöttem, és könnyebb volt. Amikorra hozta a markot, én már

vártam. Amúgy sem voltam lusta. A lány kitartóan fölemelte minden kötél végét. Marokszedők ezt csak azoknak szokták megtenni, akiknek könnyebbé akarják tenni a munkát, vagy valamiféle előzékenységből vagy kedveskedésből. De nem volt nekik kötelező. Eleinte nem is nagyon figyeltem a dologra. Egyszer hozzáért a kezem az övéhez. Másik esetben közelebb kellett neki állnia, hogy elvehessem a kötél végét, hozzáért a kezem a térdéhez. Egyszer csak azt vettem észre magamon, hogy kezdem a lányt figyelni. Egy kicsit molett, középmagas, barna, 58—60 kiló lehetett, nem csúnya lány. Mint a zerge, úgy mozgott. Eleinte nem érdekelt. A dolog oda fejlődött, hogy már mindketten azon voltunk, hogy minél jobban összeérjen a kezünk, sőt néha gyorsan meg is fogtuk egymásét, de gyorsan, nehogy valamit észrevegyenek a többiek. Persze, mi csak azt hittük, de a banda a szeme sarkából már régen lesett bennünket. Mindez egyetlen szó nélkül zajlott le. Nem volt több alkalom ilyenre, mert másnap befejeztük az aratást. Nyilvánvaló volt, hogy a lány kiszemelt magának, de ezt a lehetőséget használta ki; és amire eddig ügyet sem vettem, ha beszélt, a hangja fülbemászóan csengett, hogy bennem elkezdtek az ördögök kergetőzni miatta.

A sok nyári eső a keresztbe rakott gabonát úgy eláztatta, hogy három ízben szét kellett raknunk szárítani, mert mind kicsírázott volna. Amikor le lett aratva, az uraságot mindjárt behordták asztagokba. Így a későbbi esőktől biztosítva volt. Legrosszabb esetben, ahol a tetőzés nem volt jó, abban lehetett csírázás. De arra nagyon vigyáztak. Csak gyakorlott öregbéresre bízták a tetőzést. A keresztekben kijelölt tizenkettedik rész, amiért arattunk, kint maradt, bár a szerződés úgy szólt, hogy az uraságé után nyomban be kell kazalba hordani az aratórészt is. A cséplés csak azután kezdődhet, amihez az igát és csépléshez a gépet a munkaadó adja. Volt a gazdaságnak egy dölyfös, vérszopó, igazi munkásnyúzó intézője, aki megtagadta a mi részünk behordását, amíg az úrét el nem csépeljük. Az idő továbbra is esős maradt. Még kétszer kirendeltek a bandagazdák bennünket kereszteteket szárítani, de mire ennek a cséplése is elérkezett, már 80%-a csírás volt. Az uraságéban csak 5% volt a kicsírázott szem, a mi részünkben 80%. Mikor megkezdtük a rész cséplését, hamar kiderült a baj. Nagy lett az elkeseredés, mert a malom a bevitt minta után nem vehette át, hogy lisztet adjon érte. Csak jószágtakarmánynak való volt. Volt, aki sírt, a másik káromkodott. A gazdaságnak két egymás melletti

tanyáján, amit az eladójuk után Sándornak és Gézának neveztek, összesen 66 kaszás és 66 marokszedő keserves 6 heti munkájának bére volt veszélyben.

Ekkor akcióba léptek az én embereim: Tóth Bubora József, apám unokatestvére, a banda matematikusa. Nagyon jól tudott számolni, amit béreslegény korában egy urasági kovácstól tanult. Meg jól írt, olvasott is. Ennek lelki barátja Fekete Imre (Huber), aki a banda jogásza és bátor szókimondója volt. Még néhány társuk, akik szorosan mellettük álltak.

Ezeknek a kezdeményezésére a három bandagazda, akik a Géza-szálláshoz tartozó földön dolgoztak velünk, bementek és kihívták a főhajcsárt. A cséplést leállítottuk. A követelésünk az volt: szerződészegés történt a munkaadó részéről, ez okozta a kárt. Az uraság raktárából minden pár kasza részére 600 kg búzát kérünk. A kint maradtat elcsépeljük, legyen az övé. Ennek a híre átjutott a Sándor-tanyára, ahol hasonló probléma volt, és azok is csatlakoztak hozzánk a követeléssel.

Ezt hallva a főhajcsár felhördült: Igenis, tisztelt napszámos urak! Nem kellene még egy kis sütemény is az asztalukra?! A szemtelenkedése olaj volt a tűzre, engem úgy fölizgatott, alig bírtam lehiggadni.

A hajcsár behajtatott a csendőrökért. Mitőlünk két ember bement a járási főszolgabíróságra előadni az ügyet, és kérni, hogy vizsgálják ki, mi az igazság.

A munka állt. Délután megérkezett egy szolgabíró két csendőrrel. Nem volt idős ember a bíró, beszélt magyarul.

Amit elcsépeztünk, két mázsálás, 20 zsák búza, 600 kg egy nagy ponyvára volt terítve. Fajsúlytalan, alul töves, fölül elhervadt hajtással száradt a napon.

Nem kellett sok magyarázat, hogy a követelésünk jogos-e vagy nem, ha ránézett valaki a ponyván elterített szemétre. A szolgabíró hozott magával egy vastag törvénykönyvet, abban kutatott, lapozott, keresgélt. Végre nagy nehezen kinyögte belőle, hogy igazuk van a munkásoknak. Jó búzát kell adni nekik, a mennyiségben egyezzenek meg velük. Kétszínű határozat. A kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon. Nagy huzavona, vita és újra szolgabíróskodás után lánconként 6×90 kg, vagyis 540 kg-ot kapott minden pár. De ez csak annak a néhány ember erőfeszítésének köszönhető. A főhajcsár csak annyi jó búzát akart adni, amennyi súlyú lesz, ami tönkrement. Ez pedig csak 71 kg lett.

Amikor azt a tönkrement részt csépeeltük, akkor találkoztam ismét azzal a lánnyal. Igaz, hogy ez a kenyércsata nagyon lekötötte a figyelmemet, de az érdeklődésem nem szűnt meg iránta. Beszélgetni kezdtem vele, és az a csalogány beszéde még jobban kergetni kezdte bennem az ördögöt. A következő hetekben, a mai Karadordevo telepes falunál volt egy akácerdő, ami az akkor ott lévő tanyához tartozott, ott szedtem tuskót. A szerszámfának levágott törzsek tuskóit a földben hagyták, és most, aki akart, felesben szedhetett. Az akácfatuskónak nagy kalóriaértéke van tüzelére. De annak a földből való kiszedéséhez is sok kalória kell. Amíg a törzs rajta van a tuskón, körülássák, elvagdossák a szétágazó töveket, és a koronával a törzs eldől, a tuskó így könnyen kijön. A törzs nélküli tuskót nagy fessegetésekkel lehet kivenni. Tíz napig szedtem a tuskót, 36-ot. Fele volt az, amiért szedtem. Nagyon megdolgoztam érte. Többen is szedték. A lány apja és öccse is. Azok tíz nap alatt 40-et kivettek. Gondolatban mindig a lány volt eszemben. Elhatároztam, hogy a legközelebbi vasárnap elmegyek hozzá.

Az volt akkoriban a szokás, ha legény lánnyal akart foglalkozni, megkopogtatta a kiskaput úgy, hogy hallható legyen bent. Erre a háznép fölfigyelt, és ahá, kutya jár a kertben. Erre a lány kiment, és megtudta a többit. Én is betartottam ezt a szokást. De amíg nem fejlődött a dolog komolyra, addig be nem mehetett a legény, csak a kiskapuig.

Meleg nyári este volt. Megkopogtattam a kiskaput, bár a nagykapuban volt kiskapubejárát. Öten voltak a családban. A benti zaj elcsendesült. Újra kopogtam. Nemsokára nyílt az ajtó, és a lány jött ki rajta. Meglepődés, de öröm is látható volt rajta, amikor jó estét köszöntem, és fölismert. Eltérően a szokástól, mindjárt behívott. Bementünk. Köszöntem a ház népének, akiket különben elég jól ismertem. Az öreg nagyon kedvelt engem a munkában, és talán most ő örült meg legjobban, amikor meglátott. Hogy vannak? Mit csinálnak? Eljöttem egy kicsit beszélgetni, ha ki nem zavarnak. Hát mért zavarnánk ki? Csak gyere, ha ráérsz. Hozták alám a széket. Így történt a bemutatkozás. Ismerve az előzményeket, tudták ők már azt, hogy miért jöttem. Nem velük, hanem a lányukkal akarok én beszélgetni. Percről percre éreztem, hogy oldódik föl bennem az a gátlás, ami az ilyesmitől visszatartott. A házbeliek nemsokára visszahúzódtak, mi pedig a ház előtti gangban, egy kanapéra telepedtünk le. De most nem úgy, mint vala-

mikor, régen a szomszéd lánnyal a kiskapuban, hogy ha a fal engedte volna, még messzebbre húzódtam volna tőle. Közel ültem hozzá, és pár szó ide-oda, minnek az a sok mese, kár a kerülgetés, elkaptam, és úgy magamhoz öleltem, hogy alig kaptunk levegőt, miközben a csontjaink is ropogtak. Nyaltuk-faltuk egymást, amiben ő sem akart lemaradni. Alig beszélgettünk. Ahogy a nóta mondja, hogy 600 csókot egyvégből, de itt még tán 601 is volt. Éjfél után két órakor hagytam ott.

Elég az hozzá, hogy a rövid előzetes ismerkedés után is olyan vonzódást éreztünk egymás iránt, ami valahogy nagyon természetes és őszinte volt. Megkérdeztem tőle, miért adogatta föl a kötélvégeket. Őszinte volt, és megmondta, azért, mert látta, hogy egész aratás alatt szóba se álltam egy lánnyal sem, mindig csak az emberek közt voltam. Megtetszettem neki, de azt nem mondhatta meg másképpen. Erre az őszinte vallomásra újabb csontropogtatás és 601 következett. Megkérdeztem tőle, bízott-e abban, hogy a kötéladogatással eléri, hogy közelebbi kapcsolat is kialakulhat köztünk. Azt felelte: Kezdetben közömbösen vettem, mármint én, de amikor később a kezünk összeért és a térdéhez is hozzáértem, akkor kezdett bízni, ami be is következett. A női leleménység elmozdított engemet is a holtpontról. Őszintén beleszerettem egy 20 éves lányba. Két héttel volt nálam idősebb. Legszebb kor a 20 éves kor az ember életében.

A tuskószedést folytattam, és ezután minden szokásos lányos estén elmentem hozzá. Ezek a napok: kedd, csütörtök, szombat és vasárnap. Közbotrány volt másik nap menni, de be se igen engedték a legényt, vagy a lányt ki.

Este, amikor a munkából hazaértem, gyorsan mosakodás, vacsorázás, és már kámforra is váltam. Éjfél után két-három óra előtt egyszer sem mentem haza. Augusztus végén már rövidebbek a napok, de apám 4 órakor mindennap fölkeltem.

Az estéink azzal múltak, hogy szeretgettük egymást. Beszélgettünk, de nem szóttunk terveket, nem ábrándoztunk semmit a jövőről. Meg voltunk elégedve azzal, hogy szerettük egymást. Akármennyire kínozott a vágy, de mindig leküzdöttem magamat. Nem akartam megsérteni azzal. Becsületesen viselkedtem. Bár ellenállás nem lett volna a részéről sem, az biztos, de itt nagyot tévedtem, amire akkor nem gondoltam. Mert ha következménye lett volna a viszonyunknak, ami fölött egy pillanatig sem vitatkoztam volna,

akkor még ma is úgy érzem, hogy másként alakult volna az életem folyása, mert akkor nem engedtem volna, mint ahogy tettem.

Néhányszori kimaradásom után megtudták otthon is, hová járok, de egy szót sem szóltak. De akármilyen indiánügyességgel próbáltam besurrani, nehogy észrevegyék a hosszú kimaradást, apám mindig észrevett. Alig feküdtem le, éppen hogy elaludtam, de azt megvárta, hogy elaludjak, akkor jött, és fölébresztett. Eddig még soha nem mondtam neki nemet, bármit kívánt is tőlem. Most sem ellenkeztem. Fölkeltem, és mentem dolgozni, bár bosszantott, hogy még legalább 2 órát alhattam volna, hisz most nem napszámba járok. Ha eljött a lányos este, én mentem tovább, és semmit nem gyanítottam abból, ami nemsokára bekövetkezett.

A tuskószedést abbahagytam. Egy napon, mikor nappal is itthon voltam, elébem áll apám, anyám a konyhából fülelt. Ugye, mit akarsz te azzal a lánnyal elérni? Minek kell neked még ilyenek után mászkálni? Nem érsz még rá arra? Még katona se voltál. Ha nem hagysz föl vele, menj a házból, de ide nem hozod. Erre anyám még betetézte. Ugyan, fiam, ne keverközzél te ezekkel, találász te másik lányt is. Tudod, annak az öreganyja (aki ekkor már nem élt) a gyereket szokta elcsinálni az asszonyoknak. Ne kezdjél te ezekkel. Még a rokonság is ellenem fordult. Egyetlen szó nélkül tűrtem a támadást. Hiába, no. Nem voltam a fejlődésnek még azon a fokán, hogy szembe tudtam volna szállni ezzel a szörnyű maradisággal. Engedelmes fiuk voltam mindig, és az apai szigorúság, úgy látszik, még mindig hatással volt rám.

Még kétszer elmentem. Először nem bírtam neki megmondani, hogy szakítok vele, annyira nehezemre esett. Másodszor, amikor megmondtam neki, milyen a szülői álláspont velem szemben, egy szót sem szólt, csak a szemeit törülgette. Arra biztattam, hogy menjen férjhez minél előbb, hogy könnyebb legyen neki a felelőségek. A tehetetlenségem súlyát érezve, egy óra múlva örökre elváltunk. Csak az az egy vigasztalt, hogy nem mondhatta, hogy kalandvágy vitt hozzá, mert olyasmit nem kívántam tőle, és éppen ebben volt a nagy tévedésem.

Így zajlott le az én ifjúkori szerelmem. Olyan lelki beteg lettem utána, ha nem jött volna közbe egy társasmunka, talán elvitt volna. Nem bírtam az öregekre ránézni. Hívtak enni, nem mentem. Egy hétig nem ettem meg 1 kg-nál több kenyeret. Az ételből alig valamit. Mindennap lement rólam egy kiló. 60 kilóból 52 lett egy hét alatt. Nem fizikailag, lelkileg szenvedtem.

Semmi életkedvem nem volt. A fészkekből ki sem mozdultam. Ekkor értettem meg, mi a szerelmi bánatban elkövetett öngyilkosság. Nem érdekelt semmi. Gyűlöltem mindent, még magamat is. Egyik cimborám sarjúkaszálást fogott a Rettegi-völgyön, feléből. Oda tartozott a fű, ahol a tuskókat szedtem. Hárman voltunk. A munka és a társaság elvonta a figyelmemet, és lassan enyhült a lelkifájdalom, és a munkának köszönhetem, hogy ki is gyógyultam belőle, de ami volt köztünk, azt elfelejteni soha nem lehet. A lány egy évre rá férjhez ment. 36 év múlva egyszer beszéltem vele. Csak közömbös dolgokról, de úgy néztük egymást, mint régen, csak most semmi egyebet nem csináltunk. Még mindig eleven volt, és jól tartotta magát.

Ebben az évben kezdett szorosabb barátság kialakulni köztem és a néhai Tóth Ferenc költő, hungarológus és népdalgyűjtő apjával, szintén Tóth Ferencsel. A barátságunk olyan bizalmas lett, hogy amit egyik tudott vagy hallott, azt a másiknak is meg kellett ismernie. A harmadik tagja a társaságunknak Fontányi Imre volt, akivel szintén bizalmas viszonyunk volt. Minden szabad időnként együtt töltöttük valamelyikünknel. Én ezekből az együttélétekből csak a szerelmi epizód zajlása idejére estem ki. Először a szocdem párt szervezetében találkoztunk az év elején. Az év vége felé a Pataki Imre (Révity) bácsi könyvtárából kezdtünk olvasni. Az öregnek volt érzéke ahhoz, hogy milyen tartalmú könyvet adjon kezdőknek. *Származástan és a fajok kiválogatódása* volt az első, amit olvastunk Darwintól. Ezután az *Anyag és erő, Istenfogalom* került olvasásra, mindkettő Büchler Lajostól. Az évszázad elején Magyarországon kiadtak egy *Világosság* című antimilitarista és antiklerikális tartalmú folyóiratot, amire Imre bácsi előfizetett, és amit megőrzött. Olyan 30 körül lehetett. Azt is elolvastuk mindhárman. Sokszor égnek állt a hajunk szála is, olyan újabb, előttünk ismeretlen gazságokat vagy igazságokat ismertünk meg ezekből az írásokból.

Én az iskolai nevelés hatására nagyon vallásos voltam. Bár nem jártam templomba, nem alkalmazkodtam a vallási követelményekhez sem, ami a Tőke János bácsitól hallottak után volt így, de a tévhit csak élt bennem. A már említett néhány eset miatt, ami a vallással kapcsolatban történt velem, inkább csak néhány csuhás ellen lázadoztam. Nem meggyőződés volt az a vallással szemben. Amikor ezeket a könyveket elolvastam, úgy éreztem magam, mint Petőfi Sándor egyik versében mondja, börtönéből szabadult sas

lelkem, ha a rónák végtelenjét látom. Rólam olyan lelki és értelmi teher esett le, amire mintha valami súlytalansági állapotba kerültem. Még a lépésem is könnyebb lett.

1921-ben apám csináltatott egy kocsit, és vett két lovat. Összesikorogtunk annyi pénzt, hogy ezt megvehette. Ezután, alkalmi fuvarok mellett, feles és harmados földeket szántott. Ő a lovakkal dolgozott, én meg a gyalogos munkákat végeztem a földön. Így még több időm maradt az olvasásra. Sok mindenfélét elolvastunk, és vitatkoztunk rajta. Egyszer elhatároztuk, írásban is kicseréljük nézeteinket. Úgy, ha nem is találkozhatunk, leírjuk, és ha össze-jövünk, átadjuk egymásnak. De ez néhányszori próbálkozás után abbamaradt. Kényelmetlenebb volt, mint szavakkal. A Ferenc gyors fölfogású, jó emlékezőtehetségű volt. Erősen vitaképes volt. A Lőrík nagyon egészséges észjárású, közvetlen de kíméletlenül őszinte, megfontolt kritikus volt. Óréa jobban ragadt az elolvasott anyag, mint miránk. Pár év alatt el is hagyott bennünket az ismeretek gyűjtésében. Én írásban jobban, könnyebben kifejeztem magam, mint ők, de nem volt hozzá kedvük, ezért nem folytattuk. Így múlt az időnk, lassan az évek.

Korhadt légkörben érkezett el 1923. január 2-a. Az 1899. évben született korosztály ezen a napon vonult be. Topolya, Kishegyes és Szeghegy községekből 120 magyar és 19 sváb; Zágrábba az 5. gyalogezred 2. zászlóaljának két századába osztottak szét bennünket. Még a Muraközben élő néhány vend is került közénk, akik az osztrák—magyar hadseregben részt vettek — az 1914—18-as háborúban. Aki részt vett a háborúban, az 5 hónapot, aki nem, az két évet szolgált le. A magyarok közül csak egy Szűcs Budai Kálmán nevű topolyai beszélt valahogy szerbül. Több egy se. Ő volt a tolmácsunk. Érdekes az volt, hogy az összes sváb, mind beszélt szerbül. Az új állam megalakulása után nyomban alkalmazkodtak az új viszonyokhoz, és lojalitásból tanulták az államnyelvet. A Kálmán is inaskorában tanulta meg, amit szerbül tudott, Kúlán.

Varaždinban egy tüzérkaszárnnyában kaptunk elhelyezést, ami a város nyugati szélén volt.

A márciusi hónap hideg, esős, viharos, csúf, vacak időt hozott. A tél nem volt kemény, és most dühöngte ki magát az idő. A zagorjei szél úgy kifújta belőlünk a port őrségállás közben, hogy váltás után a kályhát ölelgettük, bár abban sem égett tűz, legalább addig nem, amíg mi odajártunk,

Az antimilitarista szellem már élt bennem az olvasások után úgy is, de most nagyon megutáltam a katonaéletet. A rossz idő még segített ebben. Kezdtem azon töprengeni, mit csináljak, hogy bár addig, amíg az idő megjavul, elmehetnék kórházba. Egészséges voltam, mint egy vasgereblye. A világháború alatt többféle szimulálást láttam, de nem volt kedvem egyikhez sem. Végül is amellett döntöttem, hogy megsüketülök. Az nem fog ártani az egészségemnek, és ha sikerül, ami az ügyességemen múlik, akkor néhány hétre nem hallgatom a zajorjei szél süvítését, meg majd csak javul az idő is. Apró részletekig elemeztem, miképpen kell viselkednie egy süket embernek.

Csúf, hideg, szeles éjszaka volt, az eső is eseggett, amikor megkezdtem a szimulálást. Hat méterre húzódott egy országút az őrhelytől. Az úttal egyirányban, 20 méter hosszán kellett az épület mellett őrködni. Éjjel 11-től 1-ig őrködtem. A sapka prémjét lehúztam a füleimre, a köpenygallért föltűrtem, behúztam a nyakam, és a falnak támaszkodva vártam a váltást. A fegyvert kézben tartottam, és amerről a váltás jönni szokott, azzal ellenkező irányba álltam. Egyszer csak hallom a bakancsok csikorgását a kavicsoson, és jöttek felém, de én nem moccantam. Négy-öt méterre megálltak, és az őrzető mondott valamit, de én nem hallottam. Erre oda-jött hozzám, azt hitte, elaludtam, és nyúlt a fegyverért, mire én bal kézzel ellöktem, és rákaptam nagy lármával a puskát. Az őrszobán kérdeztek ki, hogy mi történt velem. Én meg, mint a nagyothallók, nagy hangosan elmondtam, hogy a fejem nagyon fáj, és nem hallok. Lefeküdtem a priccsre, belebújtam a köpenygallérba, és senkihez sem szóltam, csak hallgattam őket. Volt, aki sajnálkozott rajtam, nagy baj ez, szép fiatalember és ilyen baja van, mert én úgy állítottam be nekik, hogy amikor ilyen rossz idők vannak, akkor máskor is úgy vagyok.

Nagyon alapos koncentrálásra és színészkedésre volt szükségem, ha beszéltem valakivel, hogy el ne áruljam magam. Aki valóban nem hall, annak nincs szüksége színészkedésre, mert egyszerűen nem hall. De mint én is, aki mindent hallottam, éjjel-nappal minden mozdulatomat a süket emberekéhez kellett idomítanom. Állítom, hogy a jól hallónak megjátszani a süketiséget hosszabb ideig, eredményesen, egyike a legnehezebb dolgoknak. Aki jól hall, mindenki megpróbálhatja, nagyon érdekes és nagyon próbára teszi az embert.

Másnap mentem orvosi vizitre. Az orvos jól beszélt magyarul. Kérdi tőlem: mi bajod? Én bambán nézegetek egy ollót az asztalon, de nem mozdul a szemem. Újra kérdi: mi fáj? Tétován szétnéztem a szobában, és bámultam rá. Mit akarsz?, kérdezte. Fülemhez tettem egyik tenyerem, előrehajolva kérdem: kérdezett valamit, doktor úr? Mert fáj a fejem is, fülem is, nem hallok.

(Folytatjuk)

Halász